

RECENZIA

D. Andrusov — O. Samuel et al.: **Stratigrafický slovník Západných Karpát**. Zv. 1. A — K. 1. vyd. Bratislava, Geologický ústav D. Štúra 1983. 440 s.

Konečne vyšiel veľmi očakávaný prvý zväzok prepotrebného diela, ktorý pod vedením akademika D. Andrusova a RNDr. O. Samuela, DrSc., pripravilo 34 autorov. Východiskom recenzovaného slovníka bol Lexique stratigraphique international I-6-B-2 (Région karpatique, Paris 1968), ktorý je vo francúzštine a angličtine a je takmer nedostupný. Z toho je zrejme, že nový slovník bol evidentne potrebný.

Na začiatku sa dielo zaoberá vývojom stratigrafickej nomenklatúry a terminológie (vrátane tzv. Hedbergovho kódu) a reprodukuje sa v ňom zásady čs. stratigrafickej klasifikácie, ktorú zostavil I. Chlupáč (1978). Na dvoch stranách sú Principy zostavenia slovníka a Základné črty stratigrafie a paleogeografie útvarov čs. Karpát. Na s. 92—440 sú abecedne zostavené heslá. Netradičné, ale zato cenné je zaradenie biozón na s. 135—220.

Recenzovaný diel slovníka sa rodil veľmi dlho, veď iba od smrti akademika D. Andrusova už uplynulo viac ako sedem rokov.

Do príjemných pocitov nad impozantným dielom sa vkrádajú aj rozpaky. Vzniká dojem, akoby zostavovatelia nemali v závere dosť sil dotiahnuť prácu až k dnu. Nejasnosti sú už pri regionálnom vymedzovaní obsahu. Najvnutornejšia časť Západných Karpát (Bükk a priľahlé územia) zo slovníka vypadla, lebo „sa nachádza na maďarskom území, preto sa nebudeme ním zaoberať“, tvrdia autori na s. 48. Na druhej strane sa napr. zemlinikum do diela zahrňa, aj keď väčšina geológov dnes ohraničuje Západné Karpaty hornádkym zlomovým pásmom. Z toho vychádza, že by bolo bývalo adekvátnejšie nazvať prácu Stratigrafický slovník čs. Karpát, pretože ani stratigrafické jednotky spoza poľských hraníc sa v nej neregistrujú. Praktické by bolo bývalo ohraničiť Západné Karpaty geometricky a do slovníka zahrnúť aj podložie čelnej priehlbiny (a zaradiť členy mezozoika, ako sú kurdějovské vápence, mikulovské slieň atď.) podobne, ako sa isto zahrnú stratigrafické členy východoalpských príkrovov spod viedenskej panvy tak,

ako sa do slovníka začlenilo paleozoikum pri Hraniciach (s. 347).

Mimoriadne zložitá je otázka preberania názvov súvrství z okolitých krajín. Ide o to, že veľa rovnakých súvrství má iný názov, len čo sa prekročia štátne hranice. Na Slovensku bola silná tendencia aj tradícia preberať alpské názvy, ba niektoré sa preberali aj neodôvodnene, napr. grestenské vrstvy v liase krížňanskej jednotky. Prepis z nemčiny sa už viac-menej ustálil, ale ani tu nie je jasné, prečo by sa malo písať algäuske vrstvy s jedným l, keď sa napr. píše hallstattské. Prepis z poľštiny sa iba začína ušľachťovať, napr. čorštynský sa fonetizuje, ale zostáva cienžkovický pieskovec (predtým sa prepisoval ako čižkovický, čo sa podľa nás malo v slovníku zaregistrovať, pretože ho aj v takejto podobe môže používateľ slovníka hľadať), používa sa názov lancké slieň (s. 69, ale v tab. na s. 80 sa uvádza adjektívum lanské), ktoré sa v našej literatúre označovali aj ako lackovecké, lackovské slieň (od Łacka), teda aj tu dozrel čas na štandardizáciu. V slovníku sa uvádza cišniarske súvrstvie namiesto cisniarske (ale v takejto forme zostalo na s. 69 a v tab. na s. 68).

Starosti sú aj s derivovaním adjektív od slovenských typových lokalít. Tu by sa hodil aspoň polstránkový výklad z pera skúseného lingvistu. Od názvu lokality by sa mal bez ťažkostí derivovať názov súvrstvia, ako sa o tom píše na s. 48: „... uprednostňujeme rakovecká...“, aby nedošlo k zámene pri odvodzovaní lokality (Raková, Rakovec, Rakovo)“. Ale ďalej sa na proklamovanú zásadu zabúda, lebo sa uvádza napr. furmanský vápenec (od Furmanec), šturský príkrov (s. 56, ale inde zostáva štúrecký), jaklovské zlepenice (s. 371), ale aj jaklovecké (s. 75). Nejednotnosť je osobitne nápadná pri adjektíve inovecký (s. 227, od Inovce) a inovský (od Inovce, východné Slovensko, s. 71), ale na s. 69 sa uvádza inovecký paleogén, aj keď aj tu je motivantom proprium Inovce. Podľa nášho náhľadu pôsobí forsirovanie prípony -iansky umelo. Je napr. nepochopiteľné uprednostňovanie podoby bretčiansky pred bretský, bindtiansko-rudniarsky pred bindtško-rudniarsky, a to napriek tomu, že podoby na -iansky sú z hľadiska jazykovej kodifikácie korektné (porovnaj Slovník slovenského jazyka VI). Krosniarske súvrstvie je v slovníku namiesto vžitého krosnenské (SSJ VI

- Barker, F. — Arth, J. G. 1976: Generation of trondhjemitic-tonalitic liquids and Archean bimodal trondjemite-basalt suites. *Geology*, 4, pp. 596—600.
- Basaltic volcanism study project-members: Basaltic volcanism on the terrestrial planets. 1981. New York, Pergamon Press Inc.
- Irvine, T. N. — Baragar, W. R. A. 1971: A guide to the chemical classification of the common volcanic rocks. *Canad. Earth Sci.*, 8, pp. 523—548.
- Kay, R. W. — Senechal, R. G. 1976: The rare earth geochemistry of the Troodos ophiolite complex. *J. Geophys. Res. (Washington)*, 81, 964 p.
- Kramer, W. 1977: Vergleichende geochemisch-petrologische Untersuchungen an permiosilesischen basischen Magmatiten der Norddeutsch-Polnischen Senke und ihre geotektonische Bedeutung. *Z. geol. Wiss. (Berlin)*, 5, 1, S. 7—20.
- Oftedahl, C. 1960: Permian rocks and structure of the Oslo region. *Norg. geol. Unders.*, 208, pp. 298—343.
- Pearce, J. A. — Cann, J. R. 1973: Tectonic setting of basic volcanic rocks determined using trace element analyses. *Earth planet. Sci. Lett. (Amsterdam)*, 19, pp. 290—300.
- Rost, W. — Schimanski, W. 1967: Übersicht über das Oberkarbon und das Rotliegende im Nordteil der DDR. *Ber. Deutsch. Gesell. geol. Wiss.*, A, 12, 3/4, S. 201—221.
- Wood, D. A. 1980: The application of a Th-Hf-Ta diagram to problems of tectonomagmatic classification and to establishing the nature of crustal contamination of basaltic lavas of the British tertiary volcanic province. *Earth planet. Sci. Lett. (Amsterdam)*, 50, 1, pp. 11—30.
- Ziegler, P. A. 1978: North-western Europe: Tectonics and basin development. *Geologie en Mijnb.*, 57, 4, pp. 589—626.

Pokračovanie zo strany 352

má iba prvú podobu, ale napr. umožňuje odmena Brno tvoriť adjektívum brniansky aj brnenský; druhá podoba sa používa v recenzovanom slovníku na s. 49). Nevedno, prečo je těšínský vápenec, ale už těšínske bridlice (s. 63; náležitý tvar je těšínsky). Rovnako nie je jasné, prečo sa má hovoriť či písať euxinovobrakický, keď zostáva aj kaspibrakický (s. 78).

Slovník nerieši ani náhradu termínu séria, ktorý je u nás veľmi rozšírený. Názov skupina nemôže byť východiskom, lebo napr. čorštýnska skupina sa sama skladá zo skupín. Vhodnejšie by bolo používať sled, súbor, sukcesia, ako to uvádza K. Birkenmajer (1977).

Kapitola Základné črty stratigrafie a paleografie rad paleografických otázok ani nenasťuľuje. Nespomína sa v nej klapská jednotka ani silicikum, aj keď sa v tabuľkách objavuje.

Nezasvätený čitateľ zrejme stotožní Bukové hory s Bukovskými vrchmi, lebo iba ony sú na schéme na predchádzajúcej strane (s. 43). Brnenská žula nie je kaledónska, lež kadomská (asyntská, s. 49). Nemetamorfovaný stredný devón s tentakulitmi a palinomorfami z vrchu Zelený háj (Hurbanovo; Biely — Kullmanová, 1979; Snopková, 1979) sa nespomína (s. 50), a to ani pri hesle devón, čo ťažko pochopiť, veď A. Biely slovník recenzoval. Rovnako v slovníku niet vulkanickej fácie devónu s palinomorfami z vrhu

Blhovce (Snopková), dôkazy devónu v kryštaliniku Nízkyh Tatier (komplex Prednej hole, Jánovho grúňa, ale to je aspoň vložené do tab. 7). Viac nelogickosť je aj v hierarchii stratigrafických pojmov v tab. 7. Uvádzajú sa tam napr. lůžňanské vrstvy, ale medodolské súvrstvie. Na s. 51 má byť zrejme hrušovské, nie hodrušské pásmo. Obliaky vulkanitov z bradlového pásma sa označujú ako permské melafýry a kremenné porfýry (s. 52) napriek tomu, že majú napospol mezozoický rádiometrický vek.

Na s. 53—56 niet v rámci triasu ani zmienky o prítomnosti wettersteinských facií, reiflinských a iných vápencov v obliakovom materiáli zlepcov bradlového pásma, tatrika a fatrika. Aj keď v tabuľke triasu (tab. 8) sa objavuje silicikum, v texte sa píše iba o gemeriku („... pre trias sú charakteristické svetlé wettersteinské vápence...“). O Slovenskom kráse sa uvažuje ako o nepresunutej jednotke mezozoika gemerika. Kým v texte sa kordeval uvádza často, v tabuľke tohto podstupňa niet. Trias meliatskej jednotky (gemerika) je, zdá sa, z územia Slovenska „vyhostený“. V tab. 8 chýbajú litologické vysvetlivky (napr. + v kampilé, ○ v tisovských vápencoch).

Pri jure (s. 60) sa reprodukuje stratigrafická tabuľka stará 25 rokov a pri kriede súborná tabuľka chýba, aj keď sa tu v ostatnom čase definovalo najviac členov (je iba z vonkajšieho flyšového pásma). Pritom tre-

ba počítať s tým, že najviac používateľov slovníka bude v ňom hľadať práve nové súborné stratigrafické tabuľky. Preto ich zostavenie by bolo bývalo najzáslušnejším činom.

V štramberskom vápenci sa už zistili aj najvyššie obzory titónu (s. 58). Z jury bradlového pásma sa nespomínajú práve tie členy, ktoré boli definované už podľa nových pravidiel, napr. kozinské vrstvy, zázrivské vrstvy, vršatecký vápenec. Litologické názvy sa neparalelizujú s definíciami súvrství od K. Birkenmajera (1977). Krieda manínskej jednotky sa nezačína urgónskym vápencom (s. 65). Rohovcový vápenec v Humenských vrchoch nie je brezovský, lež brekovský. Chýbajú aj nové výskyty senónu (Dobšinská ľadová jaskyňa, Gombasek — terestrický vývoj, sladkovodné charové vápence — Migliniec a i.). Pri kriede niet zmienky o vulkanitoch, ale ani o takmer kompletnej vrchnej kriede magurskej jednotky z vrtu Jarošov, kde M. Eliáš vyčlenil mistřícké a nedachlebské vrstvy, javorovecký pieskovec, kněžpolské, kunovické, bílovické, popovické a jarošovské vrstvy. Ak aj nespĺňajú kritériá formálnych jednotiek, v slovníku mali byť. Nie je jasný význam údajov v tab. 15 „9000 m celková mocnosť neogénnych sedimentov“.

Z chýbajúcich hesiel spomenieme napr. bažoské kremence (Iwanov, 1973, tak pomenoval sinemúrske kremence Belianskych Tatier), barmsteinské vápence (uvádza ich Mišík — Sýkora, 1982, z Čachtických Karpát), kambühelské vápence (Tollmann, 1976, navrhlo toto meno pre paleocénne útesové vápence od Prigglitzu cez myjavsko-žilinské pásmo, Haligovce až po Radvaňovce na východnom Slovensku), greifensteinské a kahlenberské vrstvy (ich pokračovanie na území ČSSR pod neogénom uvádza napr. Jiříček), s poznámkou sa mohol uviesť brezovský (borzovský) mramor atď. A pretože slovník má poslúžiť aj pri štúdiu staršej literatúry, mal obsahovať aj heslá, ako je

ballensteinský vápenec (borinský), ako očakávame v ďalších zväzkoch slovníka rachsturnský, veterlinský atď. Niet ani hesla chvalovickošaťovské piesky (spomenuté na s. 75), dubnianske lignitové vrstvy (píše sa o nich na s. 78), diakovské a hatkovické vrstvy (podunajská panva).

Pri korektúre bolo treba opraviť také chyby, ako je kodátová biozóna (dvakrát na s. 245 a na s. 406, správne kordátová), kandonielové vrstvy (s. 385, spr. kandonielové), Bisitria bucho (s. 58, náležite Bositra buchi), medziteránne príkrovy (s. 43), meopt (s. 77, správne meot) a pod. Na str. 226 je bobrovecké súvrstvie miesto borovské. Na str. 353 sa používa niekedy hutníanske a inokedy hutníanske súvrstvie.

Zostavovateľom slovníka nemožno uprieť úsilie urobiť v nomenklatúre a terminológii poriadok. Spracovanie výkladu starých termínov má charakter až historickoprávnych štúdií. To je isto záslužné, lenže čitateľ by bol ešte spokojnejší, keby dostal jednoznačnú informáciu o dnešnom obsahu termínov. Pri názvoch prevzatých z Álp bolo treba označiť, ktorý profil zo Slovenska možno pokladať za typový (napr. pre hlavný dolomit, gutensteinský vápenec, grestenské vrstvy).

V budúcnosti bude náročnou úlohou zaviesť ďalšie nové formálne oblastné stratigrafické jednotky odvodené od miestnych názvov, čo je osobitne aktuálne v jure. Rast nových termínov nemožno zastaviť. Zrejme bude mať aj nepríjemnú stránku (napr. rastúce nároky pri vyučovaní geológie). Dúfajme, že prílišná sústredenosť na terminologické otázky nepovedie k zanedbaniu toho najdôležitejšieho, totiž výskumu.

Záverom konštatujeme, že prevažná časť autorov recenzovaného slovníka vykonala dobrú a záslužnú prácu a že slovník bude mať pevné miesto v príručných knižniciach čs. geológov.

Milan Mišík